

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А М Е Т О Д І В
Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 році

Рівне 2000

ББК 74.20

0–59

УДК: 371: 373: 378.

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. – 130 с.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Мітюров Борис Никифорович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

заступник головного редактора:

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Дем'янчук Степан Якимович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет “Острозька Академія”);

кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент АПСН **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний університет ім.І.Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім.М.Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, доцент **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет)

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №1 від 30.08.2000 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове видання, в якому можуть публікуватися результати кандидатських і докторських дисертацій з педагогічних наук (Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р.).

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 – 7281 – 06 – 2 © Рівненський державний гуманітарний університет, 2000

5. Михайлова З.А. Игровые занимательные задачи для дошкольников. – М., 1990. – 160с.
6. Пеку Г.П. Педагогические условия познавательного развития старших дошкольников в режиссерской игре с применением компьютерных средств // Автореф. дис... канд. пед. наук - М., 1992. – 24с.
7. Развивающие игры для детей. – М., 1990. – 240с.
8. Швайко Г.С. Игры и игровые упражнения для развития речи // Под ред В.Гербовой. – М. – 1988. – 60с.
9. Янківська О.П. Дидактичні ігри в дитячому садку. – К., 1985. – 150с.

Одержано редакцією 5.08.2000

УДК 37.011.31

Л.М.Кравець

САМОАНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Важливість формування у педагога умінь здійснювати аналіз і самоаналіз педагогічної діяльності відзначали як видатні педагоги минулого (К.Д.Ушинський, С.Т.Шацький, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський), так і сучасні дослідники (В.Г.Бондар, Ю.А.Конаржевський, Ю.Л.Львова та ін.). В практичній діяльності вищих навчальних закладів країни нагромаджений значний досвід удосконалення професійного навчання, про що свідчать матеріали наукових досліджень, багаточисельних конференцій та ін. Багато вчених вивчають проблеми педагогічного аналізу і самоаналізу, як необхідних компонентів професіограми вчителя [2; 3; 7; 8].

Під самоаналізом педагогічної діяльності розуміють процес пізнання, спрямований на вивчення вчителем стану та результатів своєї навчально-виховної роботи, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між елементами педагогічних явищ, визначення шляхів подальшого вдосконалення процесу навчання і виховання учнів [2].

Аналітичне ставлення педагога до власної діяльності може виявлятися в різних ситуаціях, оскільки вчитель не може не аналізувати і не оцінювати того, що робить він сам, його колеги і учні. Педагог виступає в рефлексивній позиції у спеціально організованих формах обміну досвідом педагогічної діяльності в школі, районі, області, в процесі колективного обговорення проблем, аналізуючи результати свого досвіду і інших вчителів, знаходячи способи вирішення багатьох навчальних завдань. Такий аналіз і самоаналіз цінний тим, що він здійснюється не тільки в спеціально створених умовах, але й в самостійному обдумуванні власних дій. Завдяки аналітичному досвіду спілкування з колегами, учитель здобуває знання, які мають для нього особливе значення, практичну достовірність, переконливість.

А.С.Макаренко наголошував на ще одному важливому аспекті аналітичної діяльності педагога: “Я переконаний, що як би успішно не закінчила людина педагогічний вуз, якою б вона

не була талановитою, а коли вона не буде вчитися на власному досвіді, ніколи не стане гарним педагогом”. Це означає, що необхідно постійно здійснювати аналіз власної діяльності, співставляти її з досвідом інших учителів і з досягненнями педагогічної науки, критично оцінювати свої вміння і невдачі, поєднувати теорію з практикою навчально-виховної роботи. Саме тому педагогічний аналіз і самоаналіз – це осмислення учителем своєї діяльності. Аналіз результатів навчання, виховання учнів і особливо перших кроків педагогічної праці може підказати, над чим слід працювати у справі самовдосконалення, розробити програму подальшого підвищення кваліфікації.

Найбільший розвиток в теорії і практиці школи отримала така форма педагогічного аналізу і самоаналізу, як аналіз уроку. Традиційно педагогічний аналіз уроку розглядають як метод контролю за станом навчально-виховного процесу, як метод інструктування педагога. Такий аналіз у педагогічній діяльності учителя виступає як зовнішній особливий прийом, який характеризує перш за все технічну сторону педагогічної майстерності учителя. Під педагогічним аналізом такого роду розуміється виділення окремих сторін, окремих елементів уроку, їх характеристика і позитивна чи негативна оцінка уроку в цілому. Зміст педагогічного аналізу при такому підході розкривається на формально-логічній основі.

У педагогічній літературі зустрічається багато підходів до аналізу і самоаналізу уроків. Найбільш відомий описаний П.І.Загребельним, який визначає педагогічний аналіз як одну з важливих функцій вчителя, реалізація якої спрямована на вивчення, об’єктивну оцінку навчально-виховного процесу і вироблення на цій основі власного педагогічного рішення, яке забезпечувало б перехід професійної діяльності в більш якісний стан. Педагогічний аналіз і самоаналіз здійснюється в декілька етапів.

Перший етап – попереднє ознайомлення з предметом аналізу. Він включає: визначення мети, розробку плану-програми аналізу, збір інформації, її класифікацію. Даний етап дає можливість отримати орієнтир, напрямок наступної аналітичної роботи, виявити вузькі місця, які потребують особливої уваги.

Другий етап – морфологічний опис, що забезпечує розкриття основних компонентів уроку, які спостерігалися в часі, визначення їх зовнішнього складу: від мети до засобів її реалізації і від них – до кінцевих результатів. Такий аспект аналізу допомагає відділити суттєві риси від несуттєвих, виділити головні, найбільш значущі для даного процесу особливості.

Третій етап – структурний аналіз, що забезпечує розгляд всієї сукупності залежностей між елементами і циклами системи. Він характеризується виявленням причин появи та розвитку предмету аналізу, а також умов, які сприяли дієвості цих причин.

Завершальним етапом аналізу виступає узагальнення, яке сприяє формуванню висновків і рекомендацій. Повинні бути вказані шляхи й засоби подальшого вдосконалення педагогічної діяльності.

Науково обґрунтований аналіз переслідує одну ціль – допомогти учителеві в оволодінні більш високим рівнем педагогічної майстерності, разом з тим домагатися результативності праці – в якості знань, умінь, навичок учнів.

В процесі аналізу уроку, в ході бесіди з учителем про урок насамперед необхідно враховувати певні психологічні сторони і створити позитивний емоційний фон, атмосферу взаємної доброзичливості, довіри. В ході аналізу потрібно диференційовано підходити до кожного вчителя, враховувати його характер, потенційні можливості, дотримуватись таких загальних вимог:

- принципу науковості;
- принципу систематичності і системності;
- принципу об'єктивності;
- єдності вимог;
- принципу доказовості;
- принципу конструктивності;
- принципу цілеспрямованості;
- принципу гласності;
- принципу гуманності.

Результати анкетувань учителів і студентів, спостережень за ними свідчать, що не всі уроки піддаються аналізу і самоаналізу, а найчастіше надається увага невдалим заходам і при цьому виділяються такі причини: недостатня продуманість учителем того, як працювати на уроці; невміння виділити головне у навчальній темі; відсутність стрункої системи в роботі і доцільної композиції конкретного уроку; перепідготовленість уроку; недостатня ерудованість вчителя у навчальному матеріалі; непродумана форма опитування учнів; перевантаження учнів кількістю інформації; погане самопочуття учителя; постійне орієнтування учителя на “середнього” учня; нестійкість емоцій, роздратованість учителя та ін.

Досвід переконує, що глибокому рівню педагогічного самоаналізу, аналізу передусе наполеглива робота викладачів зі студентами. Для цього в педагогічному експерименті ми застосували різні форми педагогічного аналізу і самоаналізу на лекційних, семінарських, практичних заняттях по педагогіці, а також спеціальне навчання студентів педагогічному аналізу і самоаналізу уроків, виховних заходів в період проходження ними педагогічної практики в школі.

В ході спеціально організованих занять студенти навчаються:

- спостереженню і аналізу навчально-виховного процесу;
- аналізу педагогічних ситуацій і розв'язанню педагогічних задач;
- аналізу педагогічних явищ і фактів;
- психологічному аналізу і самоаналізу уроку і виховних заходів;
- виконанню ролей різними учасниками педагогічного процесу і аналізу їх дій;
- аналізу педагогічної наукової літератури;

- вивченню, узагальненню, аналізу передового досвіду роботи вчителів;
- спостереженню і аналізу різних форм роботи школи з батьками і громадськістю.

Отже, формування творчої особистості учителя передбачає збагачення студентів уміннями здійснювати педагогічний аналіз і самоаналіз. Професійне оволодіння ними робить учителя творцем-дослідником, здатним зрозуміти дидактичну суть педагогічного процесу, шукати, знаходити, приводити в рух його внутрішні резерви. Педагогічний аналіз і самоаналіз є одним з головних інструментів зв'язку теорії і практики у професійній діяльності учителя.

Л і т е р а т у р а :

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.,1990. – 141 с.
2. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К.,1996. – 130 с.
3. Ісаєва Г.М. Навчання вчителів самоаналізу педагогічної діяльності// Педагогіка. Вип. 30. - К.,1991.
4. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – М.,1992. – 110 с.
5. Мышление учителя/ Под ред. Ю.Н.Кулюткина, Г.С.Сухобской. – М.,1980. – 150 с.
6. Скок Г.Б. Как проанализировать собственную педагогическую деятельность. – М.,1998. – 86 с.

Одержано редакцією 8.02.2000

УДК 371.13

О.Б.Шамрай

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

Вже не потребує сьогодні доказів те, що традиції музичного фольклору та їх наслідування у професійній музиці впливають на процес формування педагогічної культури майбутнього вчителя і набувають особливої вагомості в умовах національного відродження.

Кінець ХХ століття проходить під знаком національного ренесансу в Україні, посилення інтересу до національної проблематики. Внаслідок модернізації суспільства поживляються національні почуття, зростають національні рухи, що спричиняє необхідність педагогічного перегляду старих положень та вироблення нових підходів до розвитку культури майбутніх вчителів.

Стосовно нашої країни різні галузі національної проблематики є чи не найактуальнішими. Проголошення української незалежної держави ніяк не означає остаточного розв'язання і втілення національної ідеї. Лише тепер повинна завершитись консолідація українського народу, розвиток його національної свідомості, відродження української культури на ґрунті її теоретичного

Зміст

Передмова	3
Павелків Р.В Психологічні чинники формування моральної поведінки школярів	4
Поніманська Т.І. Теоретичні засади гуманізації виховання дітей дошкільного віку	10
Дичківська І.М. Проблема становлення особистості дитини як один з напрямів інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей педагогічного гуманізму	15
Мельник І.М. З історії духовної освіти на Волині.....	19
Філоненко Р.С. Роль товариства "Просвіта" у вихованні підростаючого покоління (20-30pp.).....	28
Сергєєва В.Ф. Система національного дошкільного виховання С.Русової – джерело інноваційних технологій сучасного дошкілля.....	32
Григорішин Г.І. Проблема особистості вихователя в педагогічній спадщині С.Ф. Русової.....	36
Белова С.А. До питання про вальдорфську педагогіку в сучасному світі.....	39
Дзюбишина Н.Б. Реформа шкільної системи в Чехословаччині в період Першої республіки (1918 – 1938).....	43
Дем'янюк Т., Байрамова М., Мельничук Л. Інноваційні технології методичної роботи з педагогічними кадрами.....	49
Фасолько Т.С. Виховання у старших дошкільників позитивного емоційного ставлення до моральних норм.....	56
Беленька Г.В. Розвиток мислення у дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з природою	60
Горопаха Н.М. Урізноманітнення форм екологічної освіти дошкільнят.....	63
Меналюк Г.Ф. Шляхи підвищення ефективності навчання дітей дошкільного віку елементам математики.....	73
Семенюк М.П., Сак Л.А. Педагогічний експериментальний майданчик: досвід, перспективи.....	80
Ремизович Г.М. Управлінські аспекти процесу впровадження інноваційних технологій в діяльність дошкільного закладу.....	84
Машикіна Л.А. Науково-педагогічна діяльність викладача педагогічного училища та коледжу в контексті підготовки студентів до використання інновацій	88
Підкурганна Г.О. Ідеї педагогічного гуманізму в художньо-педагогічній підготовці студентів факультету дошкільного виховання.....	93
Самсонюк Н.Ф. Роль спецкурсу "Ігрові методи навчання дітей" у формуванні фахових знань та умінь майбутніх вихователів	100
Кравець Л.М. Самоаналіз педагогічної діяльності як складова професійної підготовки вчителя.....	104
Шамрай О.Б. Сутність педагогічної культури майбутнього вчителя в контексті національних традицій.....	107
Малаканова Л.В. Дослідження впливу організаційно-педагогічних умов оцінювання на якість професійної підготовки майбутнього вчителя	111
Солоненко Н.С. Ділові ігри в процесі вивчення менеджменту	117
Відомості про авторів	125

Наукове видання

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 р.

**Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Фасолько Т.С.
Комп'ютерна верстка Коломис О.Ф.**

Здано до набору 20.06.2000р. Підписано до друку 30.08.2000р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 15,4. Обл. вид. арк. 16,1. Замовлення № 7 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра дошкільної
педагогіки
(тел. 22-02-77)

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ТОВ "Центр соціально-економічного розвитку освітянства"
33000 м. Рівне, вул. Толстого, 3

О - 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки
Рівненського гуманітарного університету. Випуск 13. — Рівне,
Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. — 130 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 1.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних
проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних
навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

УДК: 371:373:378

ББК 74.20